

PŘIPRAVOVANÉ LEGISLATIVNÍ ZMĚNY A MOŽNOST JEJICH ZNEUŽITÍ

FRANTIŠEK ORÁLEK

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language:

V reakci na světovou hospodářskou krizi vláda České republiky představila několik novelizací zákonů s cílem zmírnit nepříznivé dopady hospodářské krize. Studie se zaměřuje na možnost zneužití právní úpravy, která je buď v přípravě, anebo již byla schválena. Práce si neklade za cíl hodnotit legislativní záměry, ale poukázat na možné nebezpečí zneužití navrhované právní úpravy. Kritice je podrobena zejména novelizace zákoníku práce a insolvenčního zákona.

Key words in original language:

Zákoník práce, insolventní právo, šrotovné, finanční krize.

Abstract:

In the name of global financial crisis, the government of Czech republic introduce interesting amendments of act with intention to lower the impact of global financial crisis. The paper is focused on possible negative consequences of amendments in preparation or passed. The objective of the paper is not to judge intentions but to show concrete abuse of legal system. The Labour code novel and law of bankruptcy novel are criticised.

Key words:

Labour code, law of bankruptcy, driven wreckage, financial crisis.

Úvod

Řešení světové finanční krize není pouze komplexní ekonomickou otázkou, ale také politickým tématem. Vlády států a politici se předhánějí v návrzích opatření na zmírnění dopadů krize. Spojené státy americké schválili balík opatření v celkové hodnotě 787 miliard dolarů, největší v historii. Ústřední banka USA a ministerstvo financí zahájilo sérii oždravných programů v hodnotě trilionů dolarů s cílem oživit finanční sektor.¹ Na druhé straně evropské politici stále diskutují a obtížně hledají společné stanovisko.

Politická reprezentace České republiky představila veřejnosti několik legislativních záměrů, které reflektují stávající nepříznivou situaci. S ohledem na komplikované vnitrostátní politické klima je velmi obtížné odhadnout zda dojde k realizaci navržených opatření. Mezi nejvýznamnější počiny v legislativní oblasti náleží. Níže uvedená analýza se nesnaží hodnotit ekonomický přínos a politické aspekty regulace, ale poukazuje na rizika, která přináší očekávaná právní úprava.

¹ Viz. Stimulus package only beginning of efforts to save economy: Obama . BUSSINESS [online]. 2009 [cit. 2009-03-12].

Zákoník práce

Návrh novely zákoníku práce, který ministr práce a sociálních věcí odeslal 26. března 2009 do připomínkového řízení se setkal s velkou kritikou stran odborových organizací. Největší výhrady byly vzneseny vůči částečnému sloučení výpovědních důvodů, volnější formulaci okamžité výpovědi z pracovního poměru, sjednání mzdy s přihlédnutím k práci přesčas, prodloužení maximální doby dočasného pracovního poměru ze dvou let na tři roky, zrušení povinnosti projednat s odbory předem délku pracovní doby, snahu eliminovat vliv odborů, snížení významu kolektivního vyjednávání, preference flexibility pracovních vztahů na úkor jistoty.² Z důvodové zprávy návrhu novelizace vyplývá, že účelem právní úpravy je zvýšení flexibility ve vztazích zaměstnavatel – zaměstnanec a prohloubení principu „co není zakázáno, je dovoleno.“³

Mám za to, že připravovaná podoba zákoníku práce obsahuje mnohem závažnější otázky k zamyšlení. Návrh předkládá ustanovení upravující subsidiární aplikaci občanského zákoníku na základě zásad zákoníku práce.⁴ Ústavní soud se již dříve k otázce aplikace občanského zákoníku vyjádřil.⁵ Ústavní soud zrušil všechna ustanovení zákoníku práce odkazující na aplikaci občanského zákoníku s poukazem na problematické užití některých občanskoprávních institutů v podmínkách pracovního práva. Byla např. zrušena možnost odstoupit od pracovní smlouvy. Nová úprava odstoupení od smlouvy opětovně zavádí s omezením na dobu do nástupu zaměstnance do výkonu práce. Užitá formulace vzbuzuje řadu otázek.⁶ Není zcela zřejmé, zda lze od smlouvy odstoupit na základě dohody stran, zda lze sjednat dohodou odstoupení od smlouvy po nástupu zaměstnance do práce, zda lze před nástupem zaměstnanci do práce dát výpověď, jaký účinek by mělo doručení odstoupení od smlouvy společně s výpovědí, jak by měl zaměstnanec v takovém případě postupovat. Zatímco stávající práva nepřipouští započtení pohledávky zaměstnavatele vůči mzdě zaměstnance, nová právní úprava tuto možnost nevyklučuje. Zaměstnavatel by se mohl pokusit započíst např. schodek na svěřených hodnotách způsobených zaměstnancem nebo škodu, kterou zaměstnanec úmyslně způsobil zaměstnavateli. Zaměstnavatel by mohl sankcionovat nedodržení některých ustanovení pracovní smlouvy smluvní pokutou. Mezi občanskoprávní instituty s obdobným problematickým využitím lze řadit také zadržovací právo, postoupení pohledávky nebo převzetí dluhu.

² Viz. Stanovisko Českomoravské konfederace odborových svazů k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění zákona č. 585/2006 Sb., a některé další souvisejí zákony [online]. 27.4.2009. 2009 [cit. 2009-04-28]. Dostupný z WWW: <http://www.cmkos.cz/data/articles/down_1478.pdf>.

³ Viz. DŮVODOVÁ ZPRÁVA : Obecná část [online]. 2009 [cit. 2009-04-28]. Dostupný z WWW: <<http://www.cmkos.cz/data/download/files/Duvodova-zprava.pdf>>.

⁴ Návrh novely zákoníku práce § 4a: „Pracovněprávní vztahy se řídí tímto zákonem, není-li to možné, řídí se podle občanského zákoníku, a to za použití základních zásad pracovněprávních vztahů uvedených v § 4.“

⁵ Nález Ústavního soudu ČR Pl. ÚS 82/06 ze dne 12. března 2008 (vyhlášeného pod č. 116/2009 Sb.) ve věci návrhu na zrušení některých ustanovení zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

⁶ Návrh novely zákoníku práce § 36 odst. 2: „Jestliže zaměstnanec ve sjednaný den nenastoupí do práce aniž by mu v tom bránila překážka v práci, anebo do týdne neuvědomí zaměstnavatele o této překážce, může od pracovní smlouvy odstoupit. Od pracovní smlouvy je možné odstoupit jen dokud zaměstnanec nenastoupil do práce.“

Aplikace výše uvedených institutů je podmíněna zásadami zákoníku práce, což vnáší velkou právní nejistotu do pracovněprávních vztahů. Velkou část pochybnost vzbuzujících otázek může odstranit praxe soudů výkladem, že ujednání v neprospěch zaměstnance je neplatné. Lze se setkat s případy, kdy zaměstnavatel a zaměstnanec po vzájemném nedorozumění vůči sobě užívají všech prostředků s cílem poškodit druhého.

Navrhovaná právní úprava umožňuje zneužití této právní nejistoty. Zaměstnavatel, který si v dobré víře sjedná smluvní pokuty za porušení pracovních povinností zaměstnanci, riskuje prohru v případných soudních sporech. Obdobně zaměstnanci se mohou mylně domnívat, že smluvní pokuta je v rozporu se zásadami, na kterých spočívá zákoník práce, a ujednání o smluvní pokutě je neplatné.

Ústavní soud ve výše uvedeném nálezu rovněž kritizoval a zrušil princip relativní neplatnosti právních úkonů v zákoníku práce. Právní úprava v rozporu s těmito závěry relativní neplatnost opětovně zavádí a umožňuje soudu posoudit zda právní úkon není neplatný absolutně.⁷ Neplatnosti se nemůže dovolat ten, kdo ji sám způsobil. Totéž platí, nebyl-li právní úkon učiněn ve formě, kterou vyžaduje dohoda účastníků.

Návrh zavádí zkušební dobu 6 měsíců u vedoucích nebo klíčových zaměstnanců a 4 měsíce u ostatních zaměstnanců.⁸ Právní úprava nebrání zaměstnavateli v šestiměsíční zkušební době dát výpověď zaměstnanci, který nesplňuje předpoklady vedoucího zaměstnance a opětovně jej zaměstnat na pozici řadového pracovníka se čtyřměsíční zkušební dobou. Teoreticky tak lze prodloužit zkušební dobu na 10 měsíců.

Novela předpokládá, že pracovní mzda může být sjednána již s přihlédnutím k případné práci přesčas. Mzdu s přihlédnutím k případné práci přesčas lze takto sjednat, je-li současně sjednán rozsah práce přesčas, k níž bylo při sjednání mzdy přihlédnuto. V případě zdravotnických pracovníků je stávající zákon výsledkem politického kompromisu, kdy lze ve zdravotnictví ujednat 150 hodin přesčasů nad rámec běžné doby přesčasů (celkem tedy 300 hodin). I tato doba je často nedostatečná. Jsou známy případy, kdy zdravotnická zařízení s nízkým počtem pracovníků jsou nucena sjednat se zaměstnanci smlouvy mimo hlavní pracovní poměr s fiktivní odlišnou pracovní náplní, tak aby zajistila chod zařízení a proplacení vykonané práce. Návrh umožňuje zdravotnickým zařízením a jiným zaměstnavatelům s vysokým počtem přesčasových hodin ujednat práci přesčas v rozsahu 150 hodin za horších platových podmínek.

S ohledem na všechny výše uvedené skutečnosti mám za to, že některá ustanovení zákoníku práce jsou buď velmi snadno zneužitelná zaměstnavatelem, anebo vnáší do pracovněprávních vztahů nejistotu a ponechávají zodpovězení sporných otázek soudům. Vzhledem k nepříznivé hospodářské situaci se domnívám, že nejednoznačná regulace může negativně ovlivnit velké množství pracovněprávních vztahů.

⁷ Návrh novely zákoníku práce § 20: „Soud přihlédne i bez návrhu k neplatnosti právního úkonu, který zjevně odporuje dobrým mravům nebo který odporuje zákonu nebo jej obchází a zjevně narušuje veřejný pořádek.“

⁸ Návrh novely zákoníku práce § 36 odst. 1: „Je-li sjednána zkušební doba, nesmí být delší než a) 6 měsíců po sobě jdoucích ode dne vzniku pracovního poměru (§ 36 odst. 1) u vedoucího zaměstnance nebo u klíčového zaměstnance, b) 4 měsíce po sobě jdoucích ode dne vzniku pracovního poměru u ostatního zaměstnance.“

V případě subsidiární aplikace občanského zákoníku bych doporučil taxativně vyloučit některé instituty občanského zákoníku, případně bych je podrobněji upravil zákoníkem práce. U pracovní mzdy sjednané již s přihlédnutím k případné práci přesčas, bych zavedl povinnost odděleně specifikovat základní odměnu a odměnu za přesčasové hodiny. Institut odstoupení od smlouvy pokládám za nadbytečný, výpověď zcela postačuje. V současnosti v praxi dochází k opakovanému užití zkušební pracovní doby a navrhovaná úprava tento stav prohlubuje. Šestiměsíční výpovědní dobu bych vymezil minimální částkou mzdy.

Insolvenční zákon

Řešení úpadku je s ohledem na probíhající hospodářskou krizi aktuální otázkou. Návrh novely insolvenčního zákona je v současnosti projednáván senátem.⁹

Návrhu novely umožňuje zjednodušeně řečeno bance, která poskytne podnikateli v úpadku úvěr, přednostní právo při uspokojení z majetku dlužníka před většinou ostatních věřitelů, a to dokonce z majetku na němž vázne zástava.¹⁰ Tento institut velmi zvýhodňuje banku, která poskytne podnikateli úvěr v úpadku. S přihlédnutím k povaze institutu se domnívám, že úvěr bude přicházet v úvahu zejména v případech, kdy nebude zřejmé, zda podnikateli na hraně životaschopnosti úvěr pomůže či nikoli. Nabízí se zde možnost dohodnutého pokusu správce konkursní podstaty, úpadce, některých věřitelů a banky, o smluvené úvěrování podnikatele. Konečnou rozhodnutí za poskytnutí úvěru bude náležet soudu. V případě, že by tato možnost byla často využívána, banky se mohou zdráhat úvěrovat podnikatele před úpadkem v obavě, že k zajištění, které jim podnikatel poskytne, bude mít přednostní právo banka, která poskytne úvěr později.

Podle návrhu právní úpravy započtení vzájemných pohledávek dlužníka a věřitele není po dobu trvání moratoria přípustné, ledaže insolvenční soud určí jinak předběžným opatřením. Výše uvedené ustanovení ještě více rozšiřuje ochranou funkci moratoria.¹¹ Moratorium podléhá souhlasu věřitelů s nadpoloviční většinou pohledávek a lze jej podat na soud, i když není podán insolvenční návrh. V případě, že je moratorium vyhlášeno, umožňuje po dobu až třech měsíců hradit platit pohledávky v pořadí dle uvážení, zabraňuje věřitelům odstoupit od smluv a představuje účinnou obranu proti exekuci. Předpokladem zneužití by bylo vytvoření fiktivních pohledávek vysoké hodnoty, dohodu s věřiteli a pokus o vyhlášení moratoria s úmyslem uspokojení vysokých dohodnutých pohledávek. Takovou možnost zákon předpokládá a sankcionuje, přesto se domnívám, že je nutno brát neúčinnost moratoria v potaz.

⁹ Sněmovní tisk 770/0, část č. 1/2 Novela z. o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční z.) [online]. 2009 [cit. 2009-05-31]. Dostupný z WWW: <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=770&CT1=0>>.

¹⁰ Návrh novely insolvenčního zákona § 41: „Pohledávka věřitele z úvěrového financování se v rozsahu, v němž nebyla v insolvenčním řízení uspokojena jako pohledávka za majetkovou podstatou.“

¹¹ Viz. insolvenční zákon § 115 a násl.

Stávající úprava umožňuje jednomu věřiteli postupem části pohledávky vytvořit věřitele nového a po 6 měsících zahájit insolvenční řízení.¹² Věřitel může postup pohledávky jednoduše antidatovat.

Věřitel může podat oprávněný návrh na zahájení insolvenčního řízení záměrně stížený drobnou formální vadou a dožadovat se u dlužníka zaplacení pohledávky pod pohrůžkou, že vadu odstraní. Zákon sice na toto zneužití pamatuje, ale dlužník bude muset prokázat výši škody, která mu jednáním věřitele vznikla, což bude neobyčejně obtížné.¹³

Myslím si, že stávající i navrhovaná úprava obsahuje mnoho příležitosti pro „tunelování.“ Míra neúčinnosti příliš závisí na kvalitách insolvenčních soudců a správců a zákon by měl obsahovat více obranných mechanismů.

Práva minoritních akcionářů vs. Česká republika

Dne 21.4.2009 vláda veřejně deklarovala záměr vyplatit veškerý zisk společnosti ČEZ za rok 2008 jako dividendy. Česká republika by tak získala do státního rozpočtu přibližně dvě třetiny zisku společnosti za loňský rok. Myslím si, že výše uvedené jednání vlády je krajně nezodpovědné. Obchodní zákoník umožňuje menšinovým akcionářům účinně bránit svoje práva, např. žalobou na neplatnost usnesení valné hromady spojenou s návrhem na předběžné opatření na zablokování zisku do rozhodnutí soudu.¹⁴ Vláda svým prohlášením fakticky dala signál minoritním akcionářům, aby připravili obstrukce pro valnou hromadu, případně svoje akcie prodali spekulantům, kteří by se soudně mohli domáhat neplatnosti usnesení valné hromady s vyhlídkou na mimosoudní vyrovnání. Tento postup by Česká republika jako majoritní akcionář mohla uplatnit i u dalších společností, ve kterých je většinovým akcionářem. Ve svém důsledku by takové kroky mohly vést k zablokování podstatného zisku společností a ohrozit důvěru investorů.

Závěr

Připravovaná novela zákoníku práce je problematická v mnoha ohledech. V období hospodářské prosperity by nejasnosti brzy odstranila soudní praxe, novelizace, příp. ústavní soud. Právní úprava samotná není zneužitelná sama o sobě. Poskytuje však účastníkům pracovněprávních vztahů velkou volnost a nejednoznačnost v době, kdy zaměstnavatelé a zaměstnanci bojují o přežití.

¹² § 143 insolvenčního zákona: „Insolvenční návrh podaný věřitelem insolvenční soud zamítne, jestliže nebylo osvědčeno, že insolvenční navrhovatel a alespoň jedna další osoba má proti dlužníku splatnou pohledávku. Za další osobu se nepovažuje osoba, na kterou byla převedena některá z pohledávek insolvenčního navrhovatele proti dlužníku nebo její část v době 6 měsíců před podáním insolvenčního návrhu nebo po zahájení insolvenčního řízení.“

¹³ Viz. insolvenční zákon § 147 a násl: „Jestliže řízení o insolvenčním návrhu věřitele bylo zastaveno nebo insolvenční návrh byl odmítnut vinou insolvenčního navrhovatele, má dlužník nebo jiný dlužníkův věřitel proti insolvenčnímu navrhovateli právo na náhradu škody nebo jiné újmy, která mu vznikla zahájením insolvenčního řízení a opatřeními přijatými v jeho průběhu.“

¹⁴ Viz. SOKOL, Tomáš. Porcování elektrického medvěda. [Http://blog.aktualne.cz/blogy/tomas-sokol.php](http://blog.aktualne.cz/blogy/tomas-sokol.php) [online]. 2009 [cit. 2009-05-12].

Insolvenční zákon a jeho novelizace klade vysoké nároky na insolvenční soudce a insolvenční správce. Právní úprava obsahuje obranné mechanismy proti zneužití. S ohledem na složitost posuzovaných otázek v této oblasti bude často velmi obtížné určit, kdy se jedná o zneužití a kdy o oprávněné uplatňování práv.

Literature:

- Stimulus package only beginning of efforts to save economy: Obama . BUSSINESS [online]. 2009 [cit. 2009-03-12].
- Stanovisko Českomoravské konfederace odborových svazů k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění zákona č. 585/2006 Sb., a některé další souvisejí zákony [online]. 27.4.2009. 2009 [cit. 2009-04-28]. Dostupný z WWW: <http://www.cmkos.cz/data/articles/down_1478.pdf>.
- SOKOL, Tomáš. Porcování elektrického medvěda. [Http://blog.aktualne.cz/blogy/tomas-sokol.php](http://blog.aktualne.cz/blogy/tomas-sokol.php) [online]. 2009 [cit. 2009-05-12].

Reviewer:

Milan Galvas

Contact – email:

frantisekprava@seznam.cz